

Kamil MILISZEWSKI

Toruń

Organizacja, struktura oraz działanie ruchu anti- i alterglobalizacyjnego w państwach Unii Europejskiej

Cóż, my jesteśmy ludźmi tej planety, tak więc gdziekolwiek pojedą elity, nawet jeśli w celu spotkania wynajmą statek na środku oceanu, będziemy ich tam wkurzać, więc niech nie myślą, że uciekną od nas – Kevin Danaher¹.

1. Wstęp

Mówiąc o kategoriach anti- i alterglobalizmu mamy do czynienia z różnorodnymi postawami i ideologiami antysystemowymi. Z jednej strony w pojęciu tym mieści się umiarkowana krytyka wobec globalizacji. Z drugiej strony znajdziemy tu postawy całkowitej negacji współczesnej kultury, ekonomii i polityki². [...] *Według jednego odłamu przyczyną wszystkich nieszczęść świata jest nadmiar globalizacji (więc trzeba z nią walczyć); według drugiego odłamu globalizację należy kontynuować i rozciągnąć ją na prawa człowieka i na edukację oraz objąć nią wszystkie społeczności świata*³. W analizie działalności anti- i alterglobalistów stosunkowo mało uwagi poświęca się organizacji ruchu.

Problem badawczy stanowi przedstawienie koncepcji zinstytucjonalizowania ruchu, społeczności, organizacji, w których występują ideologiczne przesłanki i sposoby myślenia antyglobalizacyjnego. Zadaniem autora nie jest wyodrębnienie i opisanie wszystkich znanych organizacji działających na terenie Unii Europejskiej, a tym bardziej ideologii anti- czy alterglobalistycznych, ale raczej ogólnego sposobu stworzenia trwałej instytucji oraz specyfiki ruchu w Europie. Stworzenie ram organizacyjnych ruchu anti- i alterglobalistycznego w państwach Unii Europejskiej stanowi o jego żywiołowości i przystosowaniu się do otoczenia. Niewątpliwie duży wpływ na organizację i działalność ruchu w Europie ma bliskość procesów globalizacji. W tym miejscu możemy zadać sobie pytanie, czy centralna pozycja w zglobalizowanym świecie ma wpływ na ocenę przez ruchy anti- i alterglobalistyczne zjawisk związanych z globalizacją? Integracja europejska doprowadziła do sytuacji, w której przedmiotem badań są sposoby organizacji ruchów anti- i alterglobalistycznych z tzw. krajów półperyferyjnych⁴, do których możemy zaliczyć kraje postkomunistyczne.

W niniejszym artykule słowa anti- i alterglobalizm zostaną użyte synonimicznie.

¹ Cyt. za: *Wolność, równość, odmienność. Nowe ruchy społeczne w Polsce początku XXI wieku*, red. I. Krzemiński, Warszawa 2006, s. 42.

² Zob. R. Bäcker, *Antyglobalizacyjne ruchy społeczne*, w: *Świat po 11 września 2001 roku*, red. K. Gładkowski, Olsztyn 2003, s. 308.

³ S. Flejterski, P. T. Wahl, *Ekonomia globalna. Synteza*, Warszawa 2003, s. 190.

⁴ Szerzej na temat geopolitycznego podziału świata na centrum, peryferie i półperyferie: I. Wallerstein, *Analiza systemów światów. Wprowadzenie*, Warszawa 2007, a także R. Bäcker, *Antyglobalizacyjne ruchy społeczne...*, op. cit.

2. Definicja

Początkowy problem badawczy stanowi zdefiniowanie pojęcia „organizacja”. Organizacją nazywamy każde świadome uregulowanie działań oraz zachowań ludzkich, które wyróżniają się trwałością⁵. Należy odróżnić pojęcie organizacji od „instytucji”. Uważa się, że instytucja jest nadaniem działaniom i zachowaniom charakteru znaczeniowego. Sens owych działań opiera się na normach, wartościach i symbolach. Obie kwestie odnoszą się do współdziałania grup i jednostek mające na celu uporządkowanie działań danej społeczności⁶. Organizacja polityczna jest działaniem na rzecz osiągnięcia określonych celów politycznych. W tym wypadku organizacja cechuje się sformalizowanymi więziami społecznymi, mającymi służyć bezpieczeństwu organizacji politycznej oraz realizacji indywidualnych i grupowych interesów, a także sformalizowanie struktur organizacyjnych, w postaci liderów i aparatu administracyjnego. Do ważnych kwestii należy także rozpoznanie ośrodka decyzyjnego oraz kontroli i symboliki oraz celów i metod organizacji⁷.

Wszystkie działania o charakterze zinstytucjonalizowanym możemy nazwać organizacją, natomiast nie każda organizacja jest instytucją⁸. W przypadku anty- i alterglobalistów mamy do czynienia z dwojakim sposobem działań. Po pierwsze, jest to próba uporządkowania i skoordynowania funkcjonowania wspólnoty interesów w ramach ruchu społecznego. Po drugie, mamy do czynienia z prawnym usankcjonowaniem działania tegoż ruchu, czyli zinstytucjonalizowania w ramach organizacji.

Za Romanem Bäckerem do struktury organizacyjnej nurtów antyglobalizacyjnych zaliczymy *pewną część organizacji pozarządowych (NGO), w tym i nowe ruchy społeczne według terminologii Clausa Offe i Alaina Touraina, tradycyjne struktury społeczno-polityczne (organizacje – klanowe, plemienne, patrymonialne itd.), oraz autorytarne i totalitarne struktury społeczne, w tym i partie nowego typu*⁹. Z heterogenicznością organizacyjną ruchu anty- i alterglobalistów związane jest zróżnicowanie celów i postaw.

3. Kategoria badawcza

Według Piotra Sztompki ruch antyglobalizacyjny to najnowsza forma ruchów społecznych przełomu XX i XXI wieku¹⁰. Ruch społeczny możemy zdefiniować, jako formację zorganizowaną wokół idei solidarności społecznej, wykorzystującą taktykę akcji bezpośredniej, posiadającą luźną i nieformalną strukturę organizacji¹¹. Tak zdefiniowane nieformalne sieci ruchów społecznych, oparte na wspólnych przekonaniach, charakteryzują się aktywizacją i zjednoczeniem niekonwencjonalnych działań zbiorowych¹². Ruch anty- i alterglobalistyczny w odróżnieniu od tzw. „starych ruchów społecznych” charakteryzuje się podniesieniem do

⁵ Zob. K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004, s. 43.

⁶ Zob. ibidem.

⁷ Zob. *Organizacja polityczna*, hasło w: *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004, s. 283–184.

⁸ Zob. K. Sobolewska-Myślik, op. cit., s. 43.

⁹ R. Bäcker, op. cit., s. 308.

¹⁰ Zob. P. Sztompka, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 164.

¹¹ Zob. *Ruchy społeczne*, hasło w: *Słownik politologii*, red. B. Walicka, Warszawa 2008, s. 518–519.

¹² Zob. C. Lahusen, *Kręgi koktajlowe, czyli organizacje ruchów społecznych a Unia Europejska*, w: *Dynamika życia społecznego. Współczesne koncepcje ruchów społecznych*, red. K. Górlach, P. H. Mooney, Warszawa 2008, s. 375.

rangi uniwersalnej wartości materialistycznych¹³. Przedstawiciele klas społecznych całą wagę skupiają wokół interesów ogólnych. W państwach Unii Europejskiej nowe ruchy społeczne koncentrują się wokół zagadnień związanych z ekologią, feminizmem i pacyfizmem. Sprzeciwiają się wykorzystywaniu energii jądrowej, a także skupiają się na działaniach kulturowo-kontestacyjnych, organizując się wokół nieformalnych stowarzyszeń dzikich lokatorów (skłotersi), organizacji prowadzących działalność wydawniczą itp.

To, co łączy ruch antyglobalistyczny z „nowymi ruchami społecznymi” to rekrutacja przebiegająca wobec tradycyjnych podziałów¹⁴. Pierwszą fazę rekrutacji nazywamy pierwotną, kiedy do ruchu przyłączają się osoby identyfikujące się z jego ideologią oraz celami, które zamierza osiągnąć dana zbiorowość. Dla dobra ruchu gotowi są zrezygnować z wcześniejszej zdobytej pozycji społecznej. Po tym następuje rekrutacja wtórna, czyli przyłączenie się do ruchu społecznego ludzi, którzy utożsamiają się z jego sukcesami. Obok siebie działają zarówno osoby zaangażowane „ideologicznie”, jak i osoby sympatyzujące z daną zbiorowością. W odróżnieniu od etapu pierwszego, który cechuje się względną trwałością, rekrutacja wtórna przyciąga ludzi, dla których ewentualna klęska ruchu powoduje odejście z jego szeregów.

Trudność sprawia określenie dokładnej daty i miejsca powstania ruchu antyglobalizacyjnego. Dariusz Eligiusz Staszczak twierdzi, że *trudność w datowaniu jest tym większa, że wiele lokalnych ruchów antykapitalistycznych (antyrynkowych) stało się ruchami antyglobalistycznymi wówczas, gdy kapitalizm (gospodarka rynkowa) zaczął globalizować się*¹⁵. Przyspieszenie globalizacji, jakie nastąpiło w latach 70. XX wieku nie doprowadziło jeszcze do zorganizowania się przeciwników tego procesu. Jak podkreśla Eugeniusz Kośmicki *istniejące w latach 80. ruchy społeczne koncentrowały się tylko na poszczególnych problemach, pozostawiając gospodarkę i politykę neoliberalizmowi. [...] Ogromny „sukces” doprowadził jednak do narodzin jego „przeciwnika”. [...] Stopniowo narastało przekonanie, że niszczenie środowiska, rosnące ubóstwo i wyzysk krajów Trzeciego Świata mają wspólną przyczynę – neoliberalną globalizację*¹⁶. Mimo trudności w określeniu dokładnej daty początków działalności ruchu antyglobalizacyjnego, badacze wskazują na wydarzenia, jakie miały miejsce w latach 90. XX wieku. Wtedy to także nastąpił upadek „bloku komunistycznego” w Europie Środkowo-Wschodniej oraz przyspieszenie procesu globalizacji.

Możemy stwierdzić, że działania ruchów społecznych na arenie ponadnarodowej było spowodowane trzema czynnikami¹⁷. Po pierwsze, uzewnętrzniania krajowych ruchów społecznych poza granice państwowe (eksternalizacja ruchów społecznych). Po drugie, przyjęcie za swoje problemów międzynarodowych, jako obrona przed ich wpływem na poziom lokalny (internalizacja wartości międzynarodowych). Po trzecie, skutkowało to tworzeniem się ponadnarodowych ruchów społecznych. Powstanie ruchu antyglobalizacyjnego było następstwem przesunięcia problemów lokalnych na poziom międzynarodowy.

Pierwsze z przełomowych wydarzeń miało miejsce w Meksyku w 1994 roku. Było to powstanie Indian w stanie Chiapas przeciwko władzy państwowej, w obronie tubylczej ludności

¹³ Zob. P. Sztompka, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 164.

¹⁴ Zob. ibidem.

¹⁵ D. E. Staszczak, *Globalizacja. Zbiorowa hegemonia mocarstw i korporacji transnarodowych a globalny marketing*, Toruń 2007, s. 79.

¹⁶ E. Kośmicki, *Ruch antyglobalistyczny*, „Dziś” 2003, nr 1, s. 41.

¹⁷ Por. S. Tarrow, *Dwojaki charakter ponadnarodowych ruchów kontestacyjnych. „Działanie w osamotnieniu” czy zupełnie nowa rzeczywistość?*, w: *Dynamika życia społecznego. Współczesne koncepcje ruchów społecznych*, red. K. Górlach, P. H. Mooney, Warszawa 2008, s. 432.

indiańskiej¹⁸ i przeciwko przyłączeniu kraju do Północnoamerykańskiego Układu Wolnego Handlu (NAFTA)¹⁹. Tzw. Armia Wyzwolenia Narodowego im. Zapaty, zajęła 6 miast leżących w granicach prowincji. Ruch zapatystowski, jako jeden z pierwszych wykorzystał do swoich celów Internet, rozpowszechniając swoje ideały na całym świecie²⁰.

Drugim granicznym wydarzeniem jest protest roku 1999, który miał miejsce w Seattle i był skierowany przeciwko spotkaniu Międzynarodowej Organizacji Handlu (WTO)²¹. Protest określany jest, jako narodziny ruchu antyglobalistycznego. Doprowadził do sparaliżowania negocjacji. Bezpośrednim powodem protestu był sprzeciw wobec projektu o Wielostronnym Układzie o Inwestycji (MAI). Zdaniem antyglobalistów na pierwszym miejscu stawił interesy korporacji ponad potrzeby narodowe i lokalne²². Były to wydarzenia przełomowe, ponieważ od tej pory coraz częściej zaczęto mówić o światowym ruchu antyglobalizacyjnym. Ruch wzmacnia nie tylko organizacja kolejnych „antyszczytów”, ale również kampanie informacyjne i happeningi polityczne, które miały miejsce na całym świecie, m.in. w Pradze, Warszawie, Seattle, Seulu, Brukseli i Porto Alegro²³.

3.1. Nieformalne i formalne formy organizacji

Jedną z nieformalnych form organizacji szeroko pojętego ruchu anti- i alterglobalistów jest squatting. Polega to na tworzeniu miejsc wzajemnej pomocy opartego na zasadach samowolnego osadnictwa na „porzuconej przestrzeni” oraz wcielaniu w życie ideałów demokracji bezpośredniej. Squatting nie jest niczym nowym, ponieważ sięga lat siedemdziesiątych XX wieku²⁴ i był związany z zajmowaniem przestrzeni bądź to przez społeczności zubożałe na skutek wykluczenia społecznego (przykładem jest tutaj Ameryka Łacińska), bądź świadomych decyzji podejmowanych przez młodzieżowe grupy anarchistyczne w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych. Zjawisko to ma charakter ogólnoświatowy. W samej Unii Europejskiej squaty zlokalizowane są w większości największych miast. Pojęcie squattingu opiera się na zasadzie *zgodnie, z którą mieszkanie nie jest przywilejem, ale prawem – i to prawem o na tyle fundamentalnym znaczeniu, że nie może go ograniczać prawo własności*

¹⁸ *Historia Oporu*, brak autora, 2006, <http://ezln.most.org.pl/modules.php?name=News&file=article &sid=2>, 3.08.2009.

¹⁹ Zob. D. E. Staszczak, *Globalizacja. Zbiorowa hegemonia mocarstw i korporacji transnarodowych a globalny marketing*, Toruń 2007, s. 77.

²⁰ Oficjalna strona zapatystów: <http://zestainternacional.ezln.org.mx/>, 03.08.2009; Na polskim portalu poświęconym „walce Zapatystów” – „Viva Zapata” – możemy znaleźć materiały dźwiękowe, audiowizualne, jak i artykuły poświęcone ruchowi: <http://ezln.most.org.pl/index.php>, 3.08.2009.

²¹ Zob. E. Kośmicki, *Ruch antyglobalistyczny*, „Dziś” 2003, nr 1, s. 39. *Światowa Organizacja Handlu (WTO, World Trade Organization)* – utworzona na mocy umowy w Marrakeszu w 1994 roku organizacja, która stawia sobie za cel tworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju handlu towarami i usługami. Organizacja skupia obecnie 153 kraje (dane z 23 lipca 2008; zob. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm, 7.08.2009). Celem WTO jest prowadzenie globalnej polityki handlowej i rozstrzyganie sporów handlowych. Członkowie WTO zobowiązują się na otwarcie swoich granic dla produktów zagranicznych, przy jednoczesnej rezygnacji z dotacji własnego eksportu. Zob. B. Guillochon, *Globalizacja. Jeden świat – różne drogi rozwoju*, Wrocław 2003, s. 47, 48 i 115. Organizowane przez WTO konferencje, mające liberalizować handel, stały się celem krytyki ruchów antyglobalizacyjnych.

²² Zob. A. Domosławski, *Świat nie na sprzedaż. Rozmowy o globalizacji i kontestacji*, Warszawa 2002, s. 18.

²³ Zob. A. Dmowska, *Antyglobalizm a nowe media*, „Studia Medioznawcze” 2003, vol. 13, nr 3, s. 33.

²⁴ Zob. J. Urbański, *Squatting jako swoboda i samowola*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2008, vol. 23, nr 2, s. 52.

prywatnej²⁵. W praktyce zjawisko polega na zajmowaniu opuszczonych domów, często bez zgody właściciela. Budynki przejmowane w ten sposób służą nie tylko jako mieszkania, ale także jako miejsca aktywności politycznej, kulturalnej i edukacyjnej.

W Polsce najstarszym squatem jest poznański Rozbrat, działający od 1994 roku. Decyzje w tak zorganizowanej przestrzeni materialnej i społecznej podejmowane są zazwyczaj zgodnie z dewizą [...] *zajmowany pokój czy mieszkanie nie należą do konkretnej osoby (osób), ale stanowią dobro wspólne*²⁶, dlatego wszystkie decyzje podejmowane są przez kolektyw, zazwyczaj na drodze kompromisu.

Squatting jest nie tylko sposobem na mieszkanie oraz zabawę w ramach grupy społecznej, ale również stanowi zaplecze ruchu antyglobalistycznego. Nic dziwnego, ponieważ przestrzeń squatów zajmują przedstawiciele szeroko pojętego ruchu „nowej lewicy”, anarchistycznego, ekologicznego, feministycznego itd.

W państwach Trzeciego Świata mamy do czynienia ze zjawiskiem squattingu obejmującym makabrycznie większą skalę, niż w krajach Unii Europejskiej. Tzw. „dzicy lokatorzy” obejmują tam całe dzielnice, możemy nawet mówić o całych miastach squatterskich (squatters cities). *W krajach najbardziej rozwiniętych w slumsach mieszka zaledwie 6% ludności miasta, a w krajach rozwijających się najmniej – przerażające 78%. To dokładnie jedna trzecia ludności świata*²⁷.

Nieformalne organizacje anty- i alterglobalizacyjne na całym świecie wykorzystują w swojej działalności akcję bezpośrednią. Mamy tu na myśli m.in. takie zachowania jak strajk, bojkot, sabotaż czy organizowanie grup wsparcia.

Do najbardziej znanej formy strategii opierających się na akcji bezpośredniej, swoimi korzeniami nawiązującej bezpośrednio do ruchu anarchistycznego działającego w latach 70. XX w. w Niemczech Zachodnich, jest Czarny Blok (Black Block – BB)²⁸. Główne założenia taktyki to przyjęcie przez uczestników demonstracji czarnego i ochronnego ubioru często zapobiegającego identyfikacji danej osoby. Celem takiego zachowania jest tworzenie jedności grupy oraz poczucie solidarności²⁹. Obecnie wykorzystywanie strategii BB widoczne jest na większości demonstracji anty- i alterglobalizacyjnych. Innymi modelami aktywizmu nawiązującymi do akcji bezpośredniej są działania typu Jedzenie Zamiast Bomb (Fot Not Bombs), opierający się na rozdawaniu darmowych posiłków przez autonomiczne kolektywy czy Centra Niezależnych Mediów (Indymedia), stanowiące platformę do rozprzestrzeniania tzw. „niezależnej opinii”, wykorzystującego w swojej działalności głównie Internet. Należy zaznaczyć, że nie wymieniono tu wszystkich strategii wykorzystywanych w swojej działalności przez grupy anty- i alterglobalistów. Wyszczególniona działalność, jak słusznie zauważa Richard Day, [...] *łączy wspólna logika: wsparcie za wsparcie – która jest wyborem nieuniwersalnych, niehierarchicznych, nieprzymusowych stosunków, bazujących na solidarności, pomocy wzajemnej i wspólnym etycznym zaangażowaniu*³⁰.

²⁵ Ibidem, s. 50.

²⁶ Zob. ibidem, s. 54.

²⁷ M. Davis, *Planeta slumsów*, Warszawa 2009, s. 39.

²⁸ Zob. D. D. Young, *Autonomia and the Origin of the Black Bloc*, „A – infos news service”, <http://www.ainfos.ca/01/jun/ainfos00170.html>, 27.02.2010.

²⁹ Zob. R. Day, *Anarchizm, rdzenna ludność i antyglobalizm w ruchach społecznych Ameryki Północnej*, „Przegląd Anarchistyczny” 2009, nr 9, s. 130.

³⁰ Ibidem.

Do stowarzyszeń o charakterze alterglobalistycznym możemy zaliczyć organizacje pozarządowe, które stanowią wszelkie formy przeciwstawiania się poszczególnym elementom globalizacji.

Organizacja pozarządowa (non-governmental organization – NGO) to, według definicji Organizacji Narodów Zjednoczonych (Regulacja 1966/31), *każda organizacja międzynarodowa, która nie została założona przez jednostkę rządową i nie powstała w konsekwencji zawarcia umowy międzynarodowej*³¹. Pojęcie to możemy odnieść do organizacji także krajowych i lokalnych. Z czasem termin zaczął odnosić się zarówno do organizacji zajmujących się ochroną interesów własnych, np. biznesowych, jak i grup celowych, czyli dbających o ochronę środowiska, prawa kobiet, biedę, rasizm, seksizm itp.³² W odróżnieniu od organizacji (quasi)pozarządowych (quango), nie są tworzone i finansowane przez rządy³³.

Organizacją antyglobalistyczną inspirującą większość głośniejszych protestów, jak m.in. te w Seattle, Pradze czy Davos³⁴, jest Attac (Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens – Stowarzyszenie Obywatelska Inicjatywa Opodatkowania Obrotu Kapitałowego). Stowarzyszenie zostało założone w 1998 roku we Francji. Jak twierdzą Christiane Grefe, Mathias Greffrath, Harald Schumann, autorzy książki *Czego chcą krytycy globalizacji? Attac*, opisującej cele ruchu, w jego szeregach możemy znaleźć zarówno aktywistów politycznych, jak i obywateli, którzy wcześniej nic wspólnego nie mieli z tego typu stowarzyszeniami³⁵. Organizacja skupia przedstawicieli związków zawodowych, organizacji pozarządowych, a także bezrobotnych. Jak podkreślają działacze Attac, przyklepiono jej etykietkę „ruchu jednego punktu” na rzecz podatku Tobina³⁶, który postulował [...] *wprowadzić od wszystkich transakcji dewizowych podatek w wysokości jednego procenta*³⁷. Oprócz podatku Tobina Attac zaprogramował m.in.: 1) zamknięcie rajów podatkowych³⁸, 2) przekształcenie międzynarodowych instytucji finansowych, 3) zwiększenie kontroli banków i giełd, 4) ustawowego wprowadzenia systemu ubezpieczeń społecznych, 5) umorzenia długów państw Trzeciego Świata, 6) stabilizację względem siebie kursów dolara, euro i jena³⁹.

Attac funkcjonuje w 30 krajach świata, głównie w Europie⁴⁰. Na 27 państw członkowskich należących do Unii Attac posiada 15 narodowych oddziałów. Oprócz tego organizacja występuje również w Norwegii, Islandii oraz Szwajcarii. W swojej działalności skupia się na prowadzeniu kampanii edukacyjnych oraz inicjatyw obywatelskich, opracowywaniu materiałów i analiz prezentujących alternatywny obraz globalizacji. Stowarzyszenie organizuje międzynarodowe konferencje oraz ponadnarodowe i lokalne akcje protestacyjne wszędzie tam, gdzie poruszane są sprawy związane z globalizacją, czy to konferencje klimatyczne, czy

³¹ *Organizacja pozarządowa/NGO*, hasło w: *Słownik politologii*, Warszawa 2008, s. 368–369.

³² Zob. ibidem, s. 369.

³³ Zob. *Organizacja (quasi)pozarządowa*, hasło w: *Słownik...*, op. cit., s. 367.

³⁴ Zob. S. Zgliczyński, *Oblicza alterglobalizmu*, „Przegląd Socjalistyczny” 2005, nr 1(2), s. 79.

³⁵ Zob. Ch. Grefe, M. Greffrath, H. Schumann, *Czego chcą krytycy globalizacji. Attac*, Kraków 2004, s. 23–24.

³⁶ Zob. ibidem, s. 158.

³⁷ J. Tobin, *A proposal for international Monetary Reform*, „The Eastern Economic Journal” 1978, nr 3(4), cyt. za: Ch. Grefe, M. Greffrath, H. Schumann, *Czego chcą krytycy...*, op. cit., s. 91.

³⁸ Raje podatkowe i tzw. „centra finansowe typu offshore” to według ATTAC wszystkie państwa i strefy z bardzo korzystnym ustawodawstwem podatkowym oferującym firmom bądź osobom prywatnym uwolnienie się od opodatkowania kraju rodzimego. Do rajów podatkowych i centrów offshore zaliczono Szwajcarię, Lichtenstein, Singapur, Hongkong, karaibskie wyspy Cayman Islands i Wyspy Bahama. Zob. szerzej na ten temat: Ch. Grefe, M. Greffrath, H. Schumann, *Czego chcą krytycy...*, op. cit., s. 98–99.

³⁹ Zob. Ch. Grefe, M. Greffrath, H. Schumann, *Czego chcą krytycy...*, op. cit., s. 158.

⁴⁰ Patrz tabela 1. Występowanie Attac w państwach Unii Europejskiej.

spotkania najbogatszych państw świata oraz międzynarodowych organizacji finansowych. *Kampanie Attac przyczyniły się do wstrzymania negocjacji w ramach WTO, zatrzymała wiele projektów prywatyzacyjnych, pomogła wygrać referendum przeciwko konstytucji europejskiej we Francji w 2005 r., przyczyniła się do wprowadzenia pierwszego kroku w kierunku międzynarodowego prawa podatkowego (podatek od biletów lotniczych), zatrzymał agresywne żądania handlowe skierowane ku krajom rozwijającym*⁴¹ – czytamy na oficjalnym serwisie internetowym Attac.

Tabela 1

Występowanie Attac w państwach Unii Europejskiej

Państwa z oddziałami organizacji Attac	Państwa bez oddziałów organizacji Attac
Austria	Bułgaria
Belgia	Cypr
Dania	Czechy
Finlandia	Estonia
Francja	Irlandia
Grecja	Litwa
Hiszpania	Łotwa
Holandia	Malta
Luksemburg	Rumunia
Niemcy	Słowacja
Polska	Słowenia
Portugalia	Wielka Brytania
Szwecja	
Węgry	
Włochy	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Attac in the world*, www.attac.org/en/whatisattac/map, 2.02.2010.

W ostatnich latach głównym celem organizacji stała się Unia Europejska. Attac krytykuje unijną politykę oraz struktury organizacyjne, a w szczególności deficyt demokracji, legitymacji i przejrzystości władzy oraz zbyt dużą biurokratyzację struktur europejskich, regulowanych przez traktaty będące odzwierciedleniem neoliberalnej polityki państw członkowskich.

Struktury organizacyjne ruchu kształtowane są na poziomie regionalnym i lokalnym. Polski oddział Attac zorganizowany jest na zasadach stowarzyszenia posiadającego osobowość prawną. Stowarzyszenie dysponuje statutem, zgodnie z którym władzami naczelnymi są Walne Zebranie Członków, Zarząd Główny, Główna Komisja Rewizyjna, Główny Sąd Koleżeński i Rada Programowa.

Naczelnym organem Attac Polska jest Walne Zebranie Członków, którego obradami kieruje Prezydium składające się z przewodniczącego, zastępcy i sekretarza⁴². Walne Zgromadzenie stanowi władzę ustawodawczą Stowarzyszenia. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów przy obecności, co najmniej połowy uprawnionych do głosowania członków (pierwszy termin) oraz w przypadku drugiego terminu w czasie godziny od pierwszego głosowania bez względu na liczbę osób uprawnionych do głosowania⁴³. Władzę wykonawczą

⁴¹ *What is Attac?*, brak autora, <http://www.attac.org/en/what-attac>, 1.02.2010.

⁴² O wyborze przewodniczącego, jego zastępcy i sekretarza stanowi regulamin obrad.

⁴³ Zob. *Statut Attac*, 2005, <http://www.attac.org.pl/?lg=pl&kat=4&dzial=113&typ=2&id=10>, 2.02.2010.

polskiego oddziału Attac stanowi Zarząd Główny. Odpowiada przed Walnym Zebraniem Członków. W jego skład powinien wchodzić przynajmniej jeden przedstawiciel z Oddziału Terenowego⁴⁴.

Attac jest jedną z najprężniej działających organizacji międzynarodowych o programie antysystemowym. Swoje struktury organizacyjne opiera na regionalnych i lokalnych oddziałach. Charakteryzuje się sformalizowaną strukturą organizacyjną, z walnie wybieranym przywódcą ruchu oraz organami przedstawicielskimi.

Niewątpliwie kluczową rolę, dla kształtowania się organizacyjnych struktur ruchu alter-globalizacyjnego w Europie ma Europejskie Forum Społeczne (EFS). Forum jest miejscem spotkań, *którego celem jest pogłębianie procesu refleksji, demokratycznej debaty nad ideami, opracowywania propozycji i wolnej wymiany doświadczeń oraz współpraca – celem organizowania skutecznych działań – różnych struktur i ruchów społeczeństwa cywilnego przeciwstawiających się neoliberalizmowi i dominacji świata przez kapitał oraz wszelkie formy imperializmu, i które dążą do stworzenia ogólnoswiatowego społeczeństwa, w którym najważniejszy byłby człowiek*⁴⁵. Forum ma charakter międzynarodowy i jest odpowiednikiem Światowego Forum Społecznego, które po raz pierwszy odbyło się w Porto Alegre w Brazylii między 25 a 30 stycznia 2001 roku.

Natomiast EFS po raz pierwszy spotkało się we Florencji, w dniach 6–10 listopada 2002 roku. Od tego czasu zorganizowano jeszcze 4 spotkania: w Paryżu, Londynie, Atenach, Malmö (kolejne EFS zaplanowane jest na 13 marca 2010 roku w Istambule). Organizatorzy Forum szacują, że od 2002 do 2008 roku w spotkaniach wzięło udział około 150 tys. osób⁴⁶. *Europejskie Forum Społeczne, skupia przede wszystkim osoby o poglądach lewicowych i prospołecznych, które łączy obawa przed skutkami takich zjawisk jak: globalizacji, podział świata, pogłębiające się dysproporcje społeczne, dominujące znaczenie korporacji międzynarodowych. Lewicowość uczestników Forum dotyczy również innej płaszczyzny: występują oni nie tylko przeciwko zgubnym skutkom procesów gospodarczych i ekonomicznych, ale są też przeciwnikami wojny, dyskryminacji rasowej, braku tolerancji, nieszanowania praw jednostki ludzkiej*⁴⁷.

Wśród organizacji pozarządowych, które wzięły udział w obradach znaleźli się przedstawiciele ruchu feministycznego, ekologicznego, organizacje walczące o prawa człowieka, grupy młodzieżowe, a także przedstawiciele związków zawodowych i naukowcy. Poruszana problematyka nie odbiegała od kwestii, które pojawiały się już na Światowym Forum Społecznym. *Sesje plenarne dotyczyły przede wszystkim demokracji i praw człowieka, sprawiedliwości społecznej, praw pracowniczych, rasizmu, środowiska [...]*⁴⁸.

EFS powołało do życia „organ uchwałodawczy”, jakim jest Europejskie Zgromadzenie Przygotowawcze (The European Preparatory Assembly). Celem Zgromadzenia jest zrzeszanie regionalnych przedstawicieli, które działa i podejmuje wszelkie decyzje w oparciu o zasady zapisane w Karcie Światowego Forum Społecznego⁴⁹. Dokument daje swobodę w podejmo-

⁴⁴ Zob. ibidem.

⁴⁵ *Karta Zasad Światowego Forum Społecznego*, 2001, <http://www.attac.org.pl/?dzial=7&typ=2&kat=7&lg=pl&id=66>, 6.08.2009.

⁴⁶ Zob. *Another Europe is Possible!*, brak autora, <http://www.esf2008.org/about/what-is-esf>, 2.02.2010.

⁴⁷ K. Dojwa, *Świat dla ludzi. Europejskie Forum Społeczne*, „Dziś. Przegląd społeczny” 2004, nr 12, s. 109.

⁴⁸ Ibidem, s. 107.

⁴⁹ Zob. <http://www.fse-esf.org/spip.php?article47>, 2.02.2010.

waniu autonomicznych decyzji uczestnikom forów społecznych, co ma być zgodne z zasadą poszanowania różnorodności poglądów. Według zasad zawartych w Karcie Światowego Forum Społecznego, fora społeczne nie stanowią, [...] więc żadnej instancji władzy, o którą mogliby zabiegać ci, którzy uczestniczą w tych spotkaniach, ani nie pretenduje do tytułu jedynej alternatywy formy organizacyjnej i współdziałania struktur i ruchów, które się na nie składają⁵⁰. Na mocy zasad zawartych w Karcie w obradach nie mogą uczestniczyć organizacje militarne oraz partie polityczne. Europejskie Zgromadzenie Przygotowawcze może tworzyć grupy robocze. Koszty uczestnictwa w posiedzeniach Zgromadzenia (podróż i zakwaterowanie) pokrywają regionalne ośrodki delegujące⁵¹.

Zarówno Europejskie, jak i Światowe Forum Społeczne są bardziej miejscem debaty i spotkań przeciwników globalizacji, niż faktyczną organizacją, mimo budowania struktur formalnych takich jak Europejskie Zgromadzenie Przygotowawcze. W swoim programie EFS opiera się na obronie interesów uznawanych za uniwersalne, takie jak pokój, wolność, równość i poszanowanie godności jednostki.

Do organizacji o charakterze anty- i alterglobalizacyjnym, jednocześnie skupiającym szereg ugrupowań z całego świata, zaliczymy Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji⁵² (International Forum on Globalization – IFN). Organizacja została założona w 1994 roku w San Francisco. Swoją działalność prowadzi w większości krajów Europejskich oraz w krajach Trzeciego Świata. Obecnie Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji skupia wiele organizacji z całego świata, m.in. Obserwatorium Globalizacji w Paryżu, Publiczna Obywatelska Obserwacja Globalnego Handlu (Public Citizens Global Trade Watch), Instytut Ponadnarodowy w Amsterdamie, etc.⁵³

Działalność ruchów anty- i alterglobalizacyjnych wiąże się z wytwarzaniem nowego modelu wartości, znaczeń kulturowych oraz nową polityką akcentującą problemy związane z rozwojem cywilizacji. Z nowych ruchów społecznych wyłoniły się partie ekologiczne oraz radykalne partie lewicowe. Oba typy zostały nazwane przez Herberta Kitschelta mianem partii lewicowo-libertariańskich⁵⁴. Innym typem partii, które wyrosły na bazie nowych ruchów społecznych są tzw. partie profetyczne⁵⁵.

Oba wyżej wymienione typy są to partie tzw. „nowej polityki”. Cechuje je podkreślenie obawy o środowisko naturalne, wyszczególnienie potrzeb samorealizacji jednostki (poprzez m.in. promowanie indywidualizmu), podejrzliwość wobec nowych technologii, a także walka o prawa człowieka. Partie „nowej polityki” nie mają jednego charyzmatycznego przywódcy, a władza w ugrupowaniu jest elastyczna i przechodzi na zasadach rotacyjności. Kładą nacisk na oddolną demokrację i bezpośrednie uczestnictwo w jej strukturach. Zgodnie z zasadą decentralizacji decyzje powinny być podejmowane w lokalnych ośrodkach, a nie w centrali partii⁵⁶.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Warto wspomnieć, że zadeklarowano chęć pomocy w finansowaniu regionalnych organizacji Europy Środkowo-Wschodniej z funduszy lustrzanych organizacji z Europy Zachodniej.

⁵² W 2003 roku staraniami wydawnictwa „Obywatel” ukazała się książka Debi Barker i Jerry Mander *ABC globalizacji* (Łódź), która stanowi elementarz opracowany przez Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji.

⁵³ Zob. S. Flejterski, P. T. Wahl, *Ekonomia globalna. Synteza*, Warszawa 2003, s. 189–200, 247–249.

⁵⁴ Zob. K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004, s. 89; zob. także B. Michalak, *Partie protestu w Europie Zachodniej*, Toruń 2008, s. 37.

⁵⁵ Zob. B. Michalak, op. cit., s. 46.

⁵⁶ Więcej na temat uczestnictwa w partiach ekologicznych i partiach Nowej Lewicy (przytaczając m.in. analizy Herberta Kitschelta) pisze: K. Sobolewska-Myślik, op. cit., s. 92–93.

Tego typu organizacje znajdują zwolenników wśród wykształconej młodzieży Europy Zachodniej⁵⁷. Część zwolenników nowych ruchów społecznych wybrała jednak świadomie uczestnictwo w pozapaństwowych formach organizacji społeczeństwa. Przyczynił się do tego pejoratywny stosunek do występowania przywództwa politycznego oraz świadomości uczestnictwa w samej partii, jako instytucji będącej częścią systemu państwowego.

4. Podsumowanie

Ruchy społeczne stanowią złożoną organizacyjnie strukturę. W przypadku anty- i alterglobalizmu możemy mówić o tzw. nowych ruchach społecznych. Od ruchów narodowowyzwoleńczych, robotniczych i kobiecych, które funkcjonowały w Europie na przełomie XIX i XX wieku, antyglobalistów odróżnia oderwanie od partykularnych interesów poszczególnych grup. Bądź to narodowych, zawodowych czy płciowych. Większość nowych ruchów społecznych podkreśla brak zinstytucjonalizowanych form działania oraz biurokracji. Wynika to z głównego czynnika, który charakteryzuje ruch anty- i alterglobalistów, a mianowicie antysystemowość, związana z antypaństwowością i sprzeciwem wobec wszelkich form organizacji. W dalszym ciągu duże znaczenie ruchy antyglobalizacyjne przypisują nieformalnym strukturom organizacji, które mają dawać możliwości realnego wpływu na organizowanie działań oddolnych opartych na akcji bezpośredniej.

Ruch antyglobalistów uniwersalne wartości, takie jak np. prawa człowieka, pokój i odpowiedzialności społeczna, przeniósł na poziom międzynarodowy. Mimo próby budowy struktur międzynarodowych, najważniejszą rolę odgrywają regionalne i lokalne struktury organizacyjne. To grupy narodowe rekrutują uczestników ruchu. Odbywa się to na dwa sposoby. Po pierwsze poprzez wstępowanie do ruchu osób zdolnych poświęcić się całkowicie dla celów danej społeczności. Wypracowane w ten sposób sukcesy przyciągają także do ruchu jednostki identyfikujące się z jego wizerunkiem. W państwach należących do centrum globalizacji, w tym wypadku mówimy o krajach Europy Zachodniej, ewentualny kryzys może spowodować wycofanie się z działalności w ruchu. Działania w tym wypadku inicjowane są w większości przez organizacje, takie jak partie ekologiczne oraz radykalne partie lewicowe, profetyczne czy organizacje pozarządowe.

Ruch anty- i alterglobalizacyjny od początku istnienia skierowany był przeciwko organizacjom międzynarodowym będącymi aktorami globalizacji. Możemy do nich zaliczyć m.in. Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Unię Europejską, Światową Organizację Handlu oraz przeciwko najbogatszym krajom świata zaliczanych do G8, takich jak Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włochy, Japonia, Stany Zjednoczone, Kanada i Rosja.

Na szczególną uwagę zasługuje Europejskie Forum Społeczne, Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji oraz stowarzyszenie międzynarodowe Attac. Organizacje te próbują stworzyć ogólnoeuropejską platformę dyskusji i działań alterglobalizacyjnych. Proponują konkretne rozwiązania dotyczące globalizacji, często dostrzegając jej nieuchronności. Domagają się globalizacji z tzw. „ludzką twarzą”. W ostatnich latach można zauważyć wzrost wpływu anty- i alterglobalizacyjnych organizacji pozarządowych na rządy krajowe i aktywizację działań lokalnych, np. w kwestii ochrony środowiska oraz mimo braku obecności ruchów społecznych w tworzeniu się struktur Unii, na samą wspólnotę. Duża część organizacji anty-

⁵⁷ Zob. ibidem, s. 93–94.

globalizacyjnych coraz częściej swoją uwagę kieruje w stronę problemów, jakie stwarza globalizacja w państwach należących do Unii Europejskiej.

Ruchy antyglobalizacyjne są ruchami masowymi. W obrębie organizacji mamy do czynienia z występowaniem wielu doktryn politycznych, których łączy krytyka procesu globalizacji. Ruch jest różnorodny pod względem organizacyjnym i hierarchicznym. Przywodzi to na myśl organizacyjne struktury ruchów totalitarnych i partii nowego typu, jak partia komunistyczna czy nazistowska.

W przypadku ruchów anty- i alterglobalistycznych mamy do czynienia z globalizacją polityczną nowych ruchów społecznych.

Bibliografia

- Another Europe is Possible!*, brak autora, <http://www.esf2008.org/about/what-is-esf>.
- Bäcker R., *Antyglobalizacyjne ruchy społeczne*, w: *Świat po 11 września 2001 roku*, red. K. Gładkowski, Olsztyn 2003.
- Davis M., *Planeta slumsów*, Warszawa 2009.
- Day R., *Anarchizm, rdzenna ludność i antyglobalizm w ruchach społecznych Ameryki Północnej*, „Przegląd anarchistyczny” 2009, nr 9.
- Dmowska A., *Antyglobalizm a nowe media*, „Studia Medioznawcze” 2003, vol. 13, nr 3.
- Dojwa K., *Świat dla ludzi. Europejskie Forum Społeczne*, „Dziś. Przegląd społeczny” 2004, nr 12.
- Domosławski A., *Świat nie na sprzedaż. Rozmowy o globalizacji i kontestacji*, Warszawa 2002.
- Flejterski S., Wahl P. T., *Ekonomia globalna. Synteza*, Warszawa 2003.
- Grefe Ch., Greffrath M., Schumann H., *Czego chcą krytycy globalizacji. Attac*, Kraków 2004.
- Guillochon B., *Globalizacja. Jeden świat – różne drogi rozwoju*, Wrocław 2003.
- Historia Oporu*, brak autora, 2006, <http://ezln.most.org.pl/modules.php?name=News&file=article &sid=2>.
<http://ezln.most.org.pl/index.php>.
<http://www.fse-esf.org/spip.php?article47>.
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm.
<http://zestainternacional.ezln.org.mx/>.
- Karta Zasad Światowego Forum Społecznego*, 2001, <http://www.attac.org.pl/?dzial=7&typ=2&kat=7&lg=pl&id=66>.
- Kośmicki E., *Ruch antyglobalistyczny*, „Dziś” 2003, nr 1.
- Lahusen C., *Kręgi koktajlowe, czyli organizacje ruchów społecznych a Unia Europejska*, w: *Dynamika życia społecznego. Współczesne koncepcje ruchów społecznych*, red. K. Górlach, P. H. Mooney, Warszawa 2008.
- Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004.
- Michalak B., *Partie protestu w Europie Zachodniej*, Toruń 2008.
- Słownik politologii*, red. B. Walicka, Warszawa 2008.
- Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004.
- Staszczak D. E., *Globalizacja. Zbiorowa hegemonia mocarstw i korporacji transnarodowych a globalny marketing*, Toruń 2007.
- Statut Attac*, 2005, <http://www.attac.org.pl/?lg=pl&kat=4&dzial=113&typ=2&id=10>.
- Sztompka P., *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
- Tarrow S., *Dwojaki charakter ponadnarodowych ruchów kontestacyjnych. „Działanie w osamotnieniu” czy zupełnie nowa rzeczywistość?*, w: *Dynamika życia społecznego. Współczesne koncepcje ruchów społecznych*, red. K. Górlach, P. H. Mooney, Warszawa 2008.
- Tobin J., *A proposal for international Monetary Reform*, „The Eastern Economic Journal” 1978, nr 3(4).
- Urbański J., *Squatting jako swoboda i samowola*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2008, vol. 23, nr 2.
- Wallerstein I., *Analiza systemów światów. Wprowadzenie*, Warszawa 2007.

What is Attac?, brak autora, <http://www.attac.org/en/what-attac>.

Wolność, równość, odmienność. Nowe ruchy społeczne w Polsce początku XXI wieku, red. I. Krzemiński, Warszawa 2006.

Young D. D., *Autonomia and the Origin of the Black Bloc*, „A – infos news service”, <http://www.ainfos.ca/01/jun/ainfos00170.html>.

Zgliczyński S., *Oblicza alterglobalizmu*, „Przegląd Socjalistyczny” 2005, nr 1(2).

Summary

This paper discusses the main notions of the theory of organization and operation of a social movement that has been termed the anti-, and alter-globalization movement since the late 1990s. Its beginnings can be found in the protests of the populations of both Americas, mainly those of Mexico and the US, against a free-trade zone and agreements of states with international organizations. Attention should be paid to the structures the movement has built in European Union states, most closely related to globalization processes. Here both formal structures are encountered, such as the non-government organization Attac, and informal organizations operating on the principles of direct democracy. Formal organizations formulate legal and legitimate statutes and attempt to discuss the issues of globalization at the level of public debate. This is the path chosen by the parties of the so-called ‘new politics’ – prophetic, left-wing and libertarian parties. Informal organizations usually operate along principles of direct action and dialogue inside the movement itself. The key role in the shaping of the organizational structures of the anti-, and alter-globalization movements in Europe is played by the international European Social Forum, which is the venue for annual meetings and debates of different ideological currents.